

la je Slovence da svoje ciljeve najlakše mogu ostvariti savezništvom s Hrvatima.

Rahten pomno istražuje sve oblike slovensko-hrvatske suradnje u borbi za trijalističko preuređenje Austro-Ugarske Monarhije, napose analizirajući političku agitaciju u novinstvu i među biračima, a posebice suradnju u Carevinskom vijeću u Beču. No, ta je politika u ratnim godinama doživjela potpuni slom. Svibanjska deklaracija (1917.) otvorila je put stvaranju prve jugoslavenske države, u kojoj će slovensko-hrvatska suradnja i potencijalno savezništvo biti podvrgnuti dotad neviđenim kušnjama. Iako svoja istraživanja zaključuje slomom Austro-Ugarske Monarhije, Rahten završne redke knjige posvećuje slovenskoj suradnji s beogradskim dvorom i velikosrpskom politikom jugoslavenskoga režima, ustvrdivši da je katolički svećenik Anton Korošec, najmoćniji slovenski političar u prvoj polovici XX. st., svojom odlukom da nakon skupštinskog atentata (1928.), kao prvi nesrbini pristane biti predsjednikom beogradske vlade, teško opteretio hrvatsko-slovenske odnose: »Korošec se sve do smrti nije uspio osloboditi predbacivanja za svojevrstu izdaju, koja su hrvatskoj povijesnoj svijesti i dan danas živa...«.

• Tomislav JONJIC

Hrvoje MATKOVIĆ: *Designirani hrvatski kralj Tomislav II. vojvoda od Spoleta. Povijest hrvatsko-talijanskih odnosa u prvoj polovici XX. st.*, Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb, 2007., str. 270

Zapadnoeuropski politički predstavnici, koji iz različitih razloga od početka devedesetih godina XX. st. dolaze na teritorij hrvatske države, često misle da je ovdašnjem stanovništvu životna realnost previše obilježena povijesnim naslijeđem. I više od toga, rasprostranjeno je mišljenje da povijest uvelike oblikuje i njegovu budućnost. Primjerice, Marc je Hannis, koji se u drugoj polovici 1991. našao na mjestu glasnogovornika promatračke misije, operativno-izvještajnog organa Europske zajednice, bio »mišljenja da se kod nas previše kopa po prošlosti, riječ: prošlost čak je izgovorio na hrvatskom«. (Vlado Vurušić, »Kako motre evropski anđeli«, *Globus*, Zagreb, 26. srpnja 1991.). S Hannisovom tvrdnjom može se čovjek i složiti, ali ona, zapravo, ne objašnjava prave razloge te pojave. Može biti i, naprimjer, kako ovdašnje stanovništvo ima potrebu intenzivnoga razmišljanja o prošlosti da bi i njegova budućnost bila izvjesnija.

Svejedno, jedna bi od temeljnih uloga povijesnih znanosti trebala biti poučavanje: bolje poznavanje povijesti dijelom jamči i izbjegavanje krivih koraka u budućnosti. Prošle, 2007. godine, hrvatskoj javnosti je postala dostupnom monografija Hrvoja Matkovića pod naslovom *Designirani hrvatski kralj Tomislav II. vojvoda od Spoleta* (s podnaslovom: *Povijest hrvatsko-talijanskih odnosa u prvoj polovici XX. st.*). Matković u knjizi progovara o jednoj malo primijećenoj epizodi novije hrvatske povijesti — designiranju jednog talijanskog princa, vojvode Aimonea od Spoleta, za hrvatskog kralja, pod imenom Tomislav II. Objavljena arhivska građa, sjećanja sudionika događaja te relevantne znanstvene rasprave, na čemu autor temelji svoj rad, pokazuju da ideja o designiranju jednoga talijanskog princa za hrvatskoga kralja nastaje u vrhu talijan-

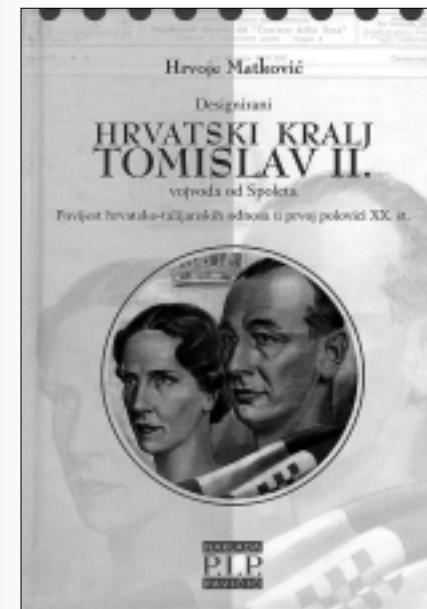
skog fašističkog pokreta. Riječ je, zapravo, o načinu na koji je talijanska imperijalna politika pokušala još aktivnije iskoračiti na istočnojadransku obalu. Ideju je, utvrđuje autor, osmislio tadašnji talijanski ministar vanjskih poslova grof Galeazzo Ciano, a prvi puta ju je zabilježio u svom poznatom dnevniku u siječnju 1940. godine. Naravno, može se sa sigurnošću tvrditi da je, ako i nije bio njezin tvorac, naišla na potporu Benita Mussolinija. Kratko vrijeme se, istina, razmišljalo i o nekoj vrsti personalne unije između Kraljevine Italije i Nezavisne Države Hrvatske, ali konačno je usuglašena uspostava posebnoga hrvatskog kraljevstva s talijanskim princom. Naknadno mu je sam Ante Pavelić izabrao ime — *Tomislav II.*

Budući Tomislav II. bio je, zapravo, vojvoda Aimone di Savoia Aosta di Spoleto, rođen u Torinu 9. ožujka 1900. Odlučio se za momaričku karijeru pa je 1939. postao čak i zapovjednikom flote u Tirenskom moru, s činom admirala. Prema svemu sudeći riječ je o čovjeku usmjerenom na vođenje aktivnog života. Izvori ga opisuju kao vratolomnog mladića sklonog svim životnim užicima: »više puštola nego sredena osoba« (s. 140.). U trenutku kada je odlučeno da vojvoda bude bu-

dući hrvatski vladar, Aimone se nalazio »u jednom milanskom hotelu, gdje se zavukao u društvu neke mlade djevojke« (s. 142-143.). Sam Aimone je, usprkos početnom zadovoljstvu, kasnije nastojao na svaki način izbjeći preuzetu obvezu te se pritom pokazao vrsnim diplomatom. Do promjene Aimoneova držanja došlo je nakon spoznaje o općoj talijanskoj neomiljenosti u Hrvatskoj, koja je kulminirala Rimskim ugovorima iz svibnja 1941., i opravdanoga straha da bi stabilnost njegove buduće pozicije zapravo ovisila o Mussoliniju. Zakulisne igre, iza kojih su se, zapravo, krile različite namjere svih sudionika (Mussolini, Ciano, Pavelić, Nijemci, a i sam Aimone) uvjetovale su stalna odgađanja realizacije zamisli o Tomislavu II. kao hrvatskom kralju. Konačno, talijanski ratni neuspjesi odredili su njegovu sudbinu. Kapitulacijom Kraljevine Italije, 8. rujna 1943., bilo je jasno da ta zamisao, s čijim se ostvarenjem započelo (designacija) nikada ne će biti provedena u djelo. Sam Pavelić je, dva dana kasnije, 10. rujna 1943., u posebnoj državnoj izjavi, naveo da su i designacija Tomislava II. i sve drugo što je pratilo taj proces »postali bezobavezni i ništetni« (s. 191.). Nestankom fašističkog poretka u Italiji, kako je i sam autor zaključio, »nestala je i zamišljena hrvatska monarhija, a Tomislav II. je isčezao iz hrvatske povijesti«. (s. 205.)

Pavelić, u ulozi dugogodišnjeg štićenika talijanske politike (od 1927.), nije imao mnogo izbora — poput svega drugog bio je prisiljen i na prihvaćanje ideje o talijanskom princu kao budućem hrvatskom monarhu. Ipak, daljnjem jačanju talijanskog interesa u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a što je designacija Tomislava II., u biti, predstavljala, pokušao se suprotstaviti taktikom odugovlačenja. Može se zaključiti da je njegovo suprotstavljanje Aimoneovu dolasku u Hrvatsku bio i pokušaj, svakako neuspješan, uspostave ustaškog autoriteta u očima hrvatske javnosti.

Matkovićeva knjiga, osim same studije o epizodi designiranoga hrvatskog vladara, donosi i čitav niz vrijednih dokumenata koji su korišteni u njezinu pisanju. Ukratko, riječ je o još jednom izvrsnom radu iz pera barda hrvatske historiografije.

Konačno, Matkovićeva knjiga na najbolji način objašnjava Hannisovo čuđenje navedeno na početku ovoga teksta. Uz daljnje napore hrvatske historiografije, posebno ovakvog tipa, možda se jednom i prevlada navodna hrvatska opsesija vlastitom poviješću.

• Ivica MIŠKULIN

Ivan GABELICA: Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država, vlastita naklada autora, Zagreb, 2007., 438 str.

Ako se iz njegova javnog djelovanja dade lako razaznati da je u prvome redu bio čovjek Crkve, sve što se oko zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca (1898.-1960.) događalo, duboko je obilježeno politikom: od trenutka kad je imenovan nadbiskupom koadjutorom s pravom nasljeđa (1934.), do trenutka kad je 10. veljače 1960. umro u internaciji u Krašiću, pa čak i do danas. Štoviše, i njegovo je imenovanje dobrim dijelom uvjetovano političkim prilikama, s obzirom na to da je u mladosti sudjelovao u Jugoslavenskoj dobrovoljačkoj legiji, uslijed čega je tretiran kao solunski borac, što ga je činilo — kako se u službenom Beogradu tada smatralo — najpogodnijim suradnikom i nasljednikom nadbiskupa Antuna Bauera (1856.-1937.), u to doba relativno cijenjenog filozofa i člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, trajno obilježenoga zdušnim pristajanjem uz Hrvatsko-srpsku koaliciju i podupiranjem jugoslavenske koncepcije.

Političku dimenziju Stepinčeva javnog djelovanja ponajprije su uvjetovale okolnosti u kojima se tada nalazila njegova nadbiskupija i hrvatski narod uopće. Ma koliko se on nastojao ukloniti od izravnoga sudjelovanja u političkom životu, to u tridesetim godinama XX. st. nije bilo moguće. Sav je društveni život u prvoj jugoslavenskoj državi bio duboko prožet političkim sukobima koje je generirao ustroj nove države i velikosrpski režim na čelu sa srpskom dinastijom. Protiv shvaćanja nove države kao proširene Srbije od prvog su dana njezina postojanja ustali bugarsko-makedonski nacionalisti i crnogorski federalisti, a socijalne prilike na kraju svjetskog rata te odjeci ruskih i srednjoeuropskih boljševičkih revolucija, doveli su u prvo vrijeme i do jačanja uskoro zabranjene Komunističke partije Jugoslavije. Ipak je ključni ton teškim prilikama u jugoslavenskoj državi davao hrvatski otpor centralističkome i hegemonističkom režimu. Desetljetna politička borba okončana je

brutalnim skupštinskim atentatom u lipnju 1928., smrću ranjenoga prvaka Hrvatske seljačke stranke Stjepana Radića u kolovozu te godine, te proglašenjem kraljevske diktature u siječnju 1929. Posvemašnje gušenje pseudo-parlamentarnog života i stvaranje niza ilegalnih organizacija, među kojima će najznatniju ulogu u predstojećem razdoblju imati ustaški pokret, jasno su svjedočili o dubini i ozbiljnosti krize. Usporedno s time na europskoj se i svjetskoj pozornici zaoštavaju suprotnosti između ratnih sila pobjednica i revizionističkih država. Nezadovoljstvo u revizionističkom taboru, kriza poratnog sustava i pobjeda boljševičke revolucije u Rusiji dovode do jačanja totalitarnih pokreta i u Italiji i Njemačkoj, koji će tridesete godine učiniti i razdobljem snažne ideološke polarizacije.

Katolička crkva u Hrvata u tom je razdoblju ostala u procjepu između sve radikalnijih nacionalnopolitičkih zahtjeva hrvatske javnosti, svoje zabavljenosti pitanjima unutarnjeg ustroja i reforme katoličkog pokreta, te poraza koji je doživjela podupiranjem klerikalne Hrvatske pučke stranke, koja je krajem dvadesetih godina doživjela konačan i neopoziv srom. Na nacionalnom su se planu crkveni

ljudi uvelike još uvijek lomili između svoga doktrinarnog jugoslovenstva i stvarnosti, koja je neumoljivom logikom činjenica iz dana u dan govorila da je ta koncepcija za hrvatski narod štetna i osuđena na propast. U takvim okolnostima mladi zagrebački nadbiskup koadjutor nije mogao ostati imun na politička previranja. A kad je nakon Bauerove smrti preuzeo upravljanje nadbiskupijom, prilike su bivale sve dramatičnije. No, skori početak Drugoga svjetskog rata (1939.) i ratni događaji na području njegove nadbiskupije i uopće u hrvatskim zemljama, presudno su odredili Stepinčev život.

Hrvati su se u to doba našli između zapadnih velesila, koje su bezuvjetno zagovarale opstanak i jačanje jugoslavenske države, i sila Osovine, koje su Jugoslaviju zbog geopolitičkih, gospodarskih i vojnih razloga htjele privući na svoju stranu. Ni jedna od suprotstavljenih strana nije u svojim planovima imala stvaranje hrvatske države. No, kad je 27. ožujka 1941., dva dana nakon što je Jugoslavija potpisala pristup Trojnom paktu, u organizaciji britanske obavještajne službe izveden državni udar i srušena vlada Cvetković — Maček, Njemačka je odlučila napasti Jugoslaviju, što se nekoliko dana kasnije i zbililo. Uslijed toga iznenađujućeg obrata, hrvatski su nacionalistički krugovi odlučili iskoristiti povoljan trenutak, pa su 10. travnja 1941. proglasili Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH).

Odnos katoličkoga klera i napose samoga nadbiskupa Stepinca prema toj državi i ustaškom režimu, koji je njom upravljao sve do svibnja 1945., kao i njihov odnos prema zaraćenim stranama i pokretima koji su ratovali na hrvatskome tlu, središnja je tema knjige Ivana Gabelice *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*. Riječ je o ispravljenoj i donekle dopunjenoj studiji, koja je u četrdeset nastavaka (od br. 145. do br. 186.) objavljena u »Političkom zatvoreniku«, mjesečniku Hrvatskoga društva političkih zatvorenika.

Gabeličina se knjiga bavi u prvom redu Stepinčevim političkim pogledima i razmatranjima, dok njegovim svećeničkim, pastoralnim, karitativnim i sličnim aktivnostima pisac posvećuje samo onoliko pozornosti, koliko je to nužno radi razumijevanja njegovih politič-

